א משפחה. (פֿאַוועלע)

1930 ... 65

שמאָל, ווען עזר פרידמאַן האָט געלעבט, פֿלעגן ייִדען, נאָרער חסידים, שמייכלען ווענגן איהם, אַז ער וואוינט אין „באַליעט". מ'פֿלעגט [illegible] שמחת־תורה איך פֿלאָרען מיט מעה, שבת אינדערפֿריה איף א קידוש און איף מלוה־מלכה'ס, בעת מ'רעדט [illegible] שטיקלעך ברויט און זילבערנע טאַ־צען אין דער הייסער באַרשט און נעמישט מיט ווײַן. אין דער גרויסער סאַלע האָבען געהאָנגען [illegible] בלישטשענדע וואַראַנדעלען, געריבט [illegible] מיט הויך־קאַנטיגע גלעזלעך, וואָס זײַנען צו דער ליכט א גריגליך־בלייבע ריינ־קייט און גלאַנצערונקייט. די קבצנישע שטיבעל [illegible] געטרעטען איף חייבע שטילע דיהא־נעס אין פֿון אַלע ווינקל, — געלרנט [illegible], גבירישע־חייבע, — האָבען אָראָנגעקיקט [illegible] מיט הדרת־פּנים'דיגע [illegible] צי־טער, חייבע בערד אין הייבע רבנישע שטערענס, [illegible] שטיפלען אין דיקע גלידערדיגע פּנים'ער [illegible] באַבעס. עזר פרידמאַן האָט זיין דע־[illegible] אָנגעהויבען פֿיהרען זיך [illegible], גע־[illegible] א האַלב־ווידענע יאַרמילקע, א שטייפֿען [illegible] אַרום דיקען, שטאָט־ייִדישען קאַרק און [illegible] זיך אַרומגעדרעהט אין שטוב אין א רײַבען [illegible] אין נעבלימעלבע שטעט־שיך מיט [illegible]. ער האָט אַלע בכּבוד בין היימישע [illegible] מענשען געהייסען איבערגעבען צו זיך [illegible] „[illegible]" אין פֿרעגט פֿאָרען קיין [illegible] איף ראָש־השנה. הרבה ייִנגלעך האָט איהם [illegible] די [illegible] איף [illegible], געטערט צו איהם איף „רײַ", געמאַכט [illegible] „[illegible]" צו [illegible] אַלע גבירים און [illegible], ער זאָל שלאָפֿען איף דער [illegible] מיט א [illegible] איף א [illegible]. עזר פרידמאַן האָט [illegible] מיט א מייל [illegible] מיט [illegible] צי־[illegible] אין [illegible]:

— ער איז [illegible]... יאָר דאַרף [illegible] האָבען [illegible]...

[illegible]

„אַלעקסאַנדער" און וואָס האָט איהם צוגעגעבען אי תקיפות, אי השיבות. א למדן, א גרויסער קע־נער פֿון לשונות, מיט א שם פֿון א חכם מחוכם, — האָט עזר פרידמאַן געפֿיהרט נאָר־גרויסע געשעפֿ־טען, כאָטש קיינער האָט בשום־אופֿן נישט געקאָנט דערגעהן מיט וואָס ער האַנדעלט, און אַלע עטליכע חדשים געפֿאָהרען קיין מיטע. רוסלאַנד, געווען א שותף צו עפּיס א לאָטעריע פֿון [illegible], אַרומגעפֿאָהרען תמיד אין נומקעס, געקומען אין גרויסע [illegible] הייזער, וואו מ'דאַרף דערלאַנגען א רוסישע וויזיט־קאַרטע, לאַנג זיצען אַהין דעם הימעל אין וואַרט־צימערן און מיט א לייבישן קול אויסהוסטען א פֿערלענגענע [illegible] פֿון דער קעהל. שבת ביי קריאַת־התורה פֿלעגט דערנאָך עזר פרידמאַן זיצען אין א [illegible] פֿון שטיבל מיט אַנדע־רע נגידים, האָט געהאַלטען פֿאַר יוצא־זײַנען אין דער לינקער האַנד א ירושלים'ער תיקון'דעל מיט [illegible] פֿון [illegible] און האָט, ווי דער מנהג איז צווישען שאַרפֿע נאָרער חסידים, געשמועסט שטילערהייט, דערציהלט חידושים.

— ... [illegible] האָב יאָך נייטיג געדאַרפֿט האָבען איינעם פֿון יענע פּאַרשוינען, דערציהלט מען מיר א מעשה, אַז ר'איז אין טעאַטער... בע־נע־בע... מילא, האָב יאָך געמיזט געהמען א גומ־קע און צופֿאָהרען אין טעאַטער...

ייִדען האָבען געפּויקט אין די ביינערנע טאַ־באַק־פּישקעלעך — א מין, אַז די גאַנצע מעשה איז [illegible] אַזוי [illegible], געמאַוסט, אַז עזר פרייד־מאַן איז א בעל־הוצאה פֿון [illegible] רובל א יאָר, אַז ס'דרעהט זיך ביי איהם אַרום א פֿילע שטוב בלה־מיידלעך אין אַז דער [illegible] פֿליידט זיך קורץ, געהט אַרום אַלע מאָל מיט א מעקע אין די [illegible] זײַנע קאַסטען אַב קורח'ס אוצרות. מ'האָט דערציהלט, אַז די בתו־לות געהען אַלע אין די גימנאַזיעס און אוניווערזי־טעטען, רעדען נישט קיין וואָרט ייִדיש און לאָזען נישט קיין שדכן איף דער שוועל. עזר פרידמאַן אַליין פֿלעגט יעדעס מאָל, ווען ס'איז אײַנגעקומען צו דערמאָהנען אין זײַנע בני־בית, זיך א פֿערקרים־מען, אײַנהאַלטען מיט דער האַנט, אי מיט א בי־טול אי מיט עגמת־נפֿש, ווי איינער זאָגט:

— פֿרעגט גלייבער נישט... ס'איז שוין איינ־מאָל א פּעקעלע!...

אין איינעם א ווינטער־טאָג, א יאָהר פֿאַר דער מלחמה, האָט זיך עזר פרידמאַן געלעגט אין בעט אַריין, געקרענקט [illegible] און אין אַכט טעג אַרום האָבען נאָרער חסידים צוגעזעהן ווי די מייד־לעך, די טעכטער, ווײַנען אַריין אין אָרון און שרײַ־ען עפּיס איף פּויליש. פֿון בית־עולם איז מען זיך פֿונאַנדערגעגאַנגען, שטער, אָבגעלאָזען, מיט א געפֿיהל, אַז געווען איז אַמאָל אַ'עזר פרידמאַן, נאָר געבליבען איז פֿון איהם קיין זכר נישט. ס'איז קיינער אַפֿילו נישט געקומען מנחם־אבל זײַן די אַלמנה און כ'האָט באַלד אָנגעהויבען שמועסן, אַז דאָס הויז איז [illegible]. די אַלמנה — א קליינע דיקע ייִדענע, מיט קראַנקע געשוואָלענע פֿיס און מיט אַ'אָנגעבלאָזענעם בויך — האָט באַלד נאָך דער שבעה זיך גענומען אַרומדרעהען פֿון איין שטוב אין דער אַנדערער, ווי זי וואָלט עפּעס געזוכט און געדענקט נישט וואָס, געקוקט איף די קינדער מיט א מינע פֿון עמיצען, וואָס איז שולדיג מיט עפּיס א שליחות און האָט פֿערגעסען אַי דעם עיקר. נישט די אַלמנה, נישט די יתומים האָבען געוואוסט, מיט וואָס עזר פרידמאַן האָט געהאַנדעלט, צי האָט ער געהאַט א פֿערמעגען און וואו איז עס אַהינגעקו־מען. דערצו האָבען געהאַלטען און איין קומען בעלי־חובות מיט וועקסלען און מיט אונטערגעשרי־בענע קוויטלעך. די טעכטער האָבען זיך אויסבאַ־האַלטען אין די בוידעמדיגע צימערן, מיט עקשנות און הפקר'דיגער פֿערלוירענקייט געלייענט ביכער, גערייכערט, ס'זאָל געשעהן וואָס עס וויל. די אַלמנה האָט אויסגעטהון די ציהרונג, אָוועקגעשיקט אין לאָמבאַרד און וואָס מעהר זי האָט געצאָהלט — אַלץ מעהר האָט מען געריבען פֿון די הענט. דאָס ערשטע מאָל האָבען דאָ איף די [illegible] פֿאָר־לאַגעס אַרומגעטראָטען גרויסע בלאָמיגע [illegible], א מויד האָט געשריען מיט א [illegible] באָב, אַז זי וועט [illegible] שרײַען און אַרומגעלאָפֿען מיט די פֿוסטען איף די באָקעס פֿון, ווינקעל צו ווינקעל, ווי זי וואָלט זיך געיאָגט נאָך עפּעס אַנ־אומגעוועהנער זאַך. ערשט שפּעט ביינאַכט האָט די אַלמנה [illegible] די מויד, אָבגעשאַרעט זיך פֿון יסורים האָבען ביי איהר געציטערט אַלע דריי [illegible], זי [illegible], און כ'האָט איהר אָנגעכאַפּט א [illegible] און די [illegible], [illegible], וואו ס'ליגען די נישט־אויסגעהיילטע [illegible] מיט די שטיינער און זיי. מיט גראַבע, געלע [illegible] און די שוואַכע [illegible] אויגען האָט זי געשריגען צו די קינדער:

— גזלנים, וואָס שווייגט עך, וואָס? גרויסע בריציס! עך וועט ענג מעגען אויסגעהען מאַרגענס און געהן אין די הייזער!...

די יונגערע האָבען זיך אָוועקגעזעצט [illegible] מיט קישקעלעך, וואָס די דינסט האָט אַרויס־געבראַכט, געקייט מיט [illegible], ביז די [illegible] נישט פֿערשטאַנען, וואָס כ'האָט זיך צו זיי [illegible]. דער [illegible] האָט פֿערלאָזט די [illegible] און איז אַוועק. די עלטסטע, די [illegible] כלה, א הויכע, א דאַרע מיט בייזע אויגען הינטער גלאַנציגע ברילען, האָט געדרעט און נאָמען בײַ אַלע קינדער.

— מאַמע, מיר זענען נישט קיין סוחרים און מיר ווייסען נישט פֿון די אַלע געשעפֿטען, וועלכע דער טאַטע האָט געפֿיהרט... מיר קאָנען זיך צעגעהן... א [illegible] וועט יעדע איינע פֿון אונז קריגען...

אַלע זענען [illegible] געבליבען. ביזלע־ווייז האָט מען אָנגעהויבען אויסצוקויפֿען זאַכען פֿון שטוב אין באַרגען און די געוועלבלעך. אין גימנאַזיע האָט מען אויפֿגעהערט געהן, ביכער און העפֿטען האָבען זיך געוואַלגערט און אַלע [illegible], מ'איז געלעגען און די בעטען ביז צוועלף בייטאָג. די שיקסע, די דינסט, האָט זיך אַרומגע־דרעהט א ברוגז'ע, געגענקט, אַז ס'קומט איהר פֿאַר עטליכע חדשים, אַזוי לאַנג אַרומגעשפּאַנט ביי שכנים, ביז זי איז איינמאָל אין [illegible] געקומען צו געהן מיט איהר'ס א שיינען און גע־לאָזט איבערטראָגען דעם קויש איהרן אין א צוויי־טען הויף. די אַלמנה איז גראָד דעמאָלט געלעגען אין בעט איף גאַל־שטיינער. אינדערפֿריה האָט די מאַמע געלאָזט רופֿען צו זיך אַלע קינדער, זיי אויסגעזעצט און אָנגעהויבען רעדען מיט א [illegible] פֿון א חולה־מסוכן, וואָס לאָזט איבער א צוואה.

— קינדער מיינע, די מאַמע איז קראַנק אין [illegible] אין קען זיך נישט ריהרען... די מאַמע האָט קיין [illegible] נישט און קאָן פֿאַר איהרע קינדער נאָר־נישט טהון... זאָל זיך ענך דאַכטען, אַז די מאַמע איז געשטאָרבען...

[illegible] האָט איף איהר [illegible] מיט די מבוהל'דיגע אייגלעך, נישט פֿערשטאַנען, צו וואָס מ'מיינען די אַלע רייד, באַלד געמאַלדען, אַז ער געהט אַוועק און קומט מעהר נישט צוריק. [illegible], די מיזינקע, האָט פֿון דער [illegible] הויט אַרויסגעשטעקט, אַז זי האָט [illegible] מיט א גוי און וועט זיך שמדען. די [illegible] כלה אין [illegible] געוואָרן, זיך [illegible] און זיך [illegible] גענומען:

— זיי געזונט, מאַמע, איך פֿערלאָז דיך אויף אייביג. ס'איז מיר־ווי־בי קיין היים נישט. כ'האָב דאָ סיי־ווי־ביי קיינמאָל קיינעם נישט געהאַט...